

Dymek, Benon

Prasa Niezależnej Partii Chłopskiej (1924-1927)

Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego 7/2, 146-157

1968

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

BENON DYMEK

PRASA NIEZALEŻNEJ PARTII CHŁOPSKIEJ (1924—1927)

Niezależna Partia Chłopska była pierwszym, prawdziwie radykalnym stronnictwem chłopskim. Zaszczepiła ona wśród chłopów idee sojuszu robotniczo-chłopskiego i wskazywała, że chłopci muszą prowadzić rewolucyjną walkę z rządami kapitalistycznymi o zdobycie władzy, o przeprowadzenie podstawowych reform społecznych, a zwłaszcza reformy rolnej.

NPCh powstała 11 listopada 1924 r. w wyniku wyodrębnienia się grupy radykalnych posłów z PSL-„Wyzwolenie”. Założycielami jej byli posłowie: Stanisław Ballin, Adolf Bon, Feliks Hołowacz, Alfred Fiderkiewicz, Antoni Szapiel, Włodzimierz Szakun i przywódca opozycji Sylwester Wojewódzki.

Partia ta, starając się jak najszerszej dotrzeć ze swym programem na wieś, podjęła duży wysiłek wydawniczy. Przez cały czas swego istnienia wydawała organ prasowy, który nieustannie był przez cenzurę represjonowany i zamykany. Stąd też między innymi wielokrotne zmiany tytułu, które były na ogół kontynuacją poprzednich pism.

Podstawę źródłową artykułu stanowią przede wszystkim roczniki pism NPCh, zachowane w komplecie w Bibliotece Uniwersytetu Warszawskiego i Zakładu Historii Partii przy KC PZPR. Akta Komitetu Centralnego NPCh nie zachowały się (tylko w postaci szczątkowej), dlatego też wiele informacji zaczerpnięto z dokumentów KPP, z którą NPCh ściśle współpracowała. Są to przede wszystkim sprawozdania Centralnego Wydziału Rolnego KC KPP. Sięgnięto także do archiwaliów Międzynarodowej Rady Chłopskiej — Międzynarodówki Chłopskiej (Krestintern), mającej swą siedzibę w Moskwie. Akta tej Międzynarodówki znajdują się w Instytucie Marksizmu-Leninizmu w Moskwie. Szczególnie cenne są listy i sprawozdania T. Dąbala, J. Hempla i S. Wojewódzkiego.

Administracja i policja pilnie śledziły wszelkie poczynania NPCh na wsi, stąd też akta władz terenowych i policji przynoszą wiele informacji o zewnętrznej działalności partii. Wyzyskano przede wszystkim zespoły

urzędów wojewódzkich w Lublinie, Warszawie i Kielcach. Akta te przechowuje głównie Centralne Archiwum MSW.

Sporadycznie sięgano także do innych zespołów i grup dokumentów, a zwłaszcza do stenogramów z posiedzeń sejmowych. Uwzględniono przekazy wspomnieniowe, np. wydane wspomnienia A. Fiderkiewicza pt. „Dobre czasy”, a także relacje nie publikowane.

WYDAWNICTWA PRASOWE NIEZALEŻNEJ PARTII CHŁOPSKIEJ

Poprzedniczkami organu NPCh były pisma wydawane przez wileńską opozycję PSL-„Wyzwolenie”. Po zawieszeniu w grudniu 1923 r. „Wyzwolenia Ludowego” od marca do końca listopada 1924 r. wychodziło „Wyzwolenie Ludu”. Do 2 listopada 1924 r. ukazywało się pt. „Tygodnik ZPSL »Wyzwolenie« i »Jedność Ludowa«. Poświęcony Sprawie Braterstwa Chłopskich Ludów Rzeczypospolitej”.

Pierwsze pisma NPCh były wydawane w okresie rządów Władysława Grabskiego, który ostro rozprawiał się z lewicą społeczną, a w związku z wrzeniem na ziemiach wschodnich zamierzał wprowadzić stan wyjątkowy, by ostatecznie zdławić ruch partyzancki na Białorusi Zachodniej. W tej sytuacji ograniczone zostały także możliwości NPCh. Po perypetiach związanych z konfiskatą „Wyzwolenia Ludu” pismo zostało zamknięte. W ciągu grudnia 1924 r. dotarły do czytelników tylko dwie jednodniówki: „Walka Ludu” z 7 grudnia i „Walka Ludowa” z 21 grudnia. Następnie wyszło 19 numerów „Walki Ludowej”, po czym ujrzał światło dzienne jeden numer „Walki Chłopskiej”; natomiast dłużej wydawano „Walkę Wsi”. We wrześniu 1925 r. ukazały się „Walka Oraczy” i „Jednodniówka NPCh”; ta ostatnia jako dodatek do nr 1 „Walki Pracy”. Wymienione tu 8 tytułów zaliczyć można do pierwszej grupy pism NPCh.

Głównym zadaniem prasy partii do października 1925 r. było rozpowszechnianie założeń programowych rodzącego się ruchu, spopularyzowanie wśród chłopów wiadomości o powstaniu NPCh. Poświęcała ona dużo miejsca polemice z PSL-„Wyzwolenie”, przygotowywała podstawy do rozwoju organizacyjnego NPCh.

Następną grupę pism NPCh (październik 1925 — luty 1927) stanowią: „Walka Pracy”, „Niezależny Chłop”, „Niezależny Oracz”, „Lemiesz” i „Zagon”. Ukazywały się one już pod koniec istnienia gabinetu W. Grabskiego, następnie w czasie rządów Aleksandra Skrzyńskiego i w pierwszym okresie pomajowych rządów sanacyjnych. W końcowych miesiącach rządów Grabskiego terror nieznacznie zelżał, a parlamentarny rząd Skrzyńskiego, uwikłany w wiele spraw, nie był w stanie pilnować zbyt dokładnie poczynań lewicy. Pierwsze gabinety sanacyjne także początkowo nie podejmowały zbyt zdecydowanej walki z lewicą społeczną. De-

kret prasowy nie był jeszcze w pełni wykorzystywany. Mimo to konfiskaty poszczególnych organów były dość liczne, ale wtedy jeszcze cenzura rządziej posługiwała się formą zawieszenia pisma i nie stosowała restrykcji wobec redakcji i drukarni. Mimo to w ciągu siedemnastu miesięcy pięć razy zawieszono pisma, nie licząc konfiskat poszczególnych numerów.

Organy prasowe były drukowane tylko w języku polskim. Pod wpływami NPCh znaleźli się również chłopci, którzy nie znali tego języka. Oni to domagali się wydawania pisma w języku białoruskim lub rosyjskim. Z posłów NPCh zwolennikiem tej tendencji był przede wszystkim A. Bon. Pod jego kierownictwem w lipcu 1926 r. przygotowana została „Bor’ba”¹. Pismo miało ukazywać się dwa razy w miesiącu w języku rosyjskim i przeznaczone zostało dla terenu Białorusi Zachodniej oraz dla województwa wołyńskiego. Dwa pierwsze numery zostały skonfiskowane przez komisarza rządu na m. st. Warszawę², po czym pismo zawieszono. 15 lipca 1926 r. wydano nowy tytuł — „Pachar”, który zawierał nie skonfiskowany materiał z „Bor’by”. Następny numer znowu został skonfiskowany, a ostatni — trzeci — przynosił tylko te artykuły, które oszczędziła cenzura. W takiej sytuacji „Pachar” nie mógł się ukazywać. Na posiedzeniu KC NPCh większością głosów zdecydowano, iż wydawanie gazety w języku rosyjskim zostanie przerwane³.

Ostatnia grupa pięciu jednodniówek była wydana w okresie marzec—październik 1927. Przed rozwiązaniem zdążono wydać: „Snop” i „Naszą Prawdę”, a później — „Uprawę”, „Sierp”, i nielegalnie — „Niezależnego Chłopa”. Zadaniem tych jednodniówek, drukowanych w bardzo skromnych nakładach, była obrona NPCh przed prześladowaniami rządów pomajowych. Miały one na celu wykazanie, iż decyzja o delegalizacji partii spotkała się z protestem chłopów.

Ścisłe związane z NPCh Stowarzyszenie Akademickie Niezależnej Młodzieży Ludowej po kolejnych zawieszeniach pism wydawało: „Orkę”, „Nową Orkę” i „Jutrzenkę”⁴.

Przez działaczy znajdujących się w kręgu wpływów NPCh została przygotowana jednodniówka „Prawda Radomska”, którą wydano w mar-

¹ „Bor’ba”, nr 1, z 15 VII 1926, s. 7; „Pachar”, nr 2, z 15 XI 1926, s. 8.

² Pierwszy numer skonfiskowanej „Bor’by” znajduje się w Bibliotece Uniwersytetu Warszawskiego, sygn. 034147.

³ „Pachar”, nr 3, z 1 XII 1926, s. 1. Jako dowód podano trudną sytuację finansową partii, wzmożenie ingerencji cenzury. Zob. H. Słabek, *Rozwój organizacyjny Niezależnej Partii Chłopskiej i Zjednoczenia Lewicy Chłopskiej „Samopomoc”*, „Roczniki Dziejów Ruchu Ludowego”, 1964, nr 6, s. 265.

⁴ Omówienie treści tych pism pominięto. Zob. B. Dymek, *Pisma Stowarzyszenia Akademickiej Niezależnej Młodzieży Ludowej „Orka” „Pokolenia”*, 1966, nr 1, s. 37—43.

cu 1927 r. Jednym z wydawców był Tadeusz Solecki — aktywista NPCh i PPS-Lewicy z powiatu Radomsk⁵.

Rozwiązanie NPCh i następnie uniemożliwienie wydawania jej pism stworzyło na wsi poważną lukę⁶. Z pewnością zdawała sobie z tego sprawę KPP. Działacze komunistyczni pod kierownictwem Edwarda Baranowicza po wielu wysiłkach 12 lutego 1928 r. wydali we Lwowie tygodnik „Wiadomości Chłopskie”. Faktycznym redaktorem i kierownikiem tego pisma był E. Baranowicz, wydawcą i redaktorem odpowiedzialnym — członek PPS-Lewicy Hieronim Słowik⁷. Łącznie przygotowano 7 numerów tego pisma, ale wszystkie były konfiskowane, a po wydaniu ostatniego — z 25 marca 1928 r. — pismo zostało zawieszona, a redaktorzy aresztowani⁸.

Równocześnie lewicowi działacze z SCh z Lubelskiego, wspierani przez NPCh i KPP, przystąpili do organizowania lewicowego stronnictwa chłopskiego i do wydawania „Samopomocy Chłopskiej”, która docierała do prenumeratorów pism NPCh⁹. Ogólny wysiłek wydawniczy NPCh przedstawia następująca tabela:

TABELA 1. WYDAWNICTWA PRASOWE NPCh

Tytuł	Daty krańcowe	Liczba numerów	Ilość stron	Uwagi
„Wyzwolenie Ludu”	16—30 XI 1924	2	16	Pod uwagę wzięto tylko te nry, które posiadały nadruk „organ NPCh”
„Walka Ludu”	7 XII 1924	1	8	jednodniówka
„Walka Ludowa”	21 XII 1924	1	8	„
„Walka Ludu”	28 XII 1924 — 12 IV 1925	19	144	
„Walka Chłopska”	3 V 1925	1	12	ukazał się tylko 1 nr
„Walka Wsi”	24 V—6 IX 1925	17	160	
„Walka Oraczy”	1—27 IX 1925	4	32	
„Jednodniówka NPCh”	30 IX 1925	1	8	jednodniówka

⁵ T. Solecki był pracownikiem spółdzielni „Rolnik” w Radomsku, skąd został usunięty za przynależność do NPCh.

⁶ Należy wspomnieć, iż wąska grupa opozycyjna, która wystąpiła w momencie delegalizacji NPCh, wydała 31 V 1927 w Brześciu 1 numer „Włościanina”, a 6 XI 1927 — 1 numer pisma „Zaria” w języku rosyjskim.

⁷ Relacja ustna Janiny Kozieł-Kozłowskiej z 1959 r. „Wiadomości Chłopskie” nr 1, z 12 II 1928, s. 1. Treść pisma związana była z wyborami do sejm.

⁸ W czerwcu 1928 r. wydano jeszcze we Lwowie „Jednodniówkę Robotniczo-Chłopską”. Wydawcą i redaktorem odpowiedzialnym był Piotr Byczkowski. Nakład jednodniówki wynosił 500 egz.

⁹ Pierwszy numer „Samopomocy Chłopskiej” ukazał się 20 listopada 1927. ZLCh-„Samopomoc” przejęła zachowaną księgę adresową prenumeratów organu NPCh, która zawierała kilkanaście tysięcy nazwisk.

Tytuł	Daty krańcowe	Liczba numerów	Ilość stron	Uwagi
„Walka Pracy”	4 X—20 XII 1925	14	112	
„Niezależny Chłop”	27 XI 1925—26 IX 1926	44	476	
„Niezależny Oracz”	3 X—15 XI 1926	11	80	
„Lemiesz”	22 XI 1926—2 I 1927	9	74	
„Zagon”	16 I—28 II 1927	10	68	
„Snop”	6 III 1927	1	8	ukazał się tylko 1 nr
„Nasza Prawda”	13 III 1927	1	8	jednodniówka
„Uprawa”	1 V 1927	1	4	”
„Sierp”	5 VI 1927	1	4	”
„Niezależny Chłop”	X 1927	1	4	”
„Bor’ba”*	15 VII 1926	1	8	nr został skonfiskowany
„Pachar”*	1 VII—15 XII 1926	3	24	
Ogółem		143	1258	

* W jęz. białoruskim.

Z tabeli 1 wynika, iż przygotowano 143 numery o objętości około 1258 stron. Była to ilość niemała, gdy się weźmie pod uwagę nieustanne trudności finansowe i represje. Ponad połowę numerów (88) wydano w okresie od października 1925 r. do lutego 1927 r. Ukazywał się najdłużej i najlepiej był redagowany „Niezależny Chłop”, który zawiera również najbardziej dojrzałą wykładnię celów i dążeń NPCh.

Ustalenie nakładu pism NPCh nastęrcza dużo trudności. Na ten temat zachowało się niewiele informacji źródłowych. Dlatego też za podstawę poniższego zestawienia posłużyły szcątkowe dane, znajdujące się w dokumentach i rozrzucone w prasie NPCh.

TABELA 2. WYSOKOŚĆ NAKŁADU PISM NPCh (BEZ JEDNODNIÓWEK)

Tytuł pisma	Nakład	Czytelników stałych	Kolportaż	Źródła inf.	Uwagi
„Wyzwolenie Ludu”	ponad 1000	ponad 800	—	AIML, Sprawozdanie J. Hempla	
„Walka Ludu”	poniżej 8000	do 4000	—	„Walka Wsi”, 24 V 1925, nr 1, AZHP, XII—1925, t. 4, poz. 2	
„Walka Wsi”	ok. 10 000	5000	do 2000 w Warszawie	AZHP, 158/II—4, t. 4, k. 140; „Walka Wsi”, 26 VII 1925, nr 10	

Tytuł pisma	Nakład	Czytelników stałych	Kolportaż	Źródła inf.	Uwagi
„Walka Oraczy”	ponad 10 000	—	—	AZHP, 158/II—4, t. 5, k. 60	
„Walka Pracy”	ponad 1000	—	—	—	
„Niezależny Chłop”	16 000	ponad 4000	4200, w tym w Warszawie 1700	AIML, Sprawozdanie J. Hempla	po VI 1926 nakład uległ zmniejszeniu
„Niezależny Oracz”	—	—	—	—	
„Lemiesz”	11 000	4000	4000	AIML, Sprawozdanie J. Hempla	
„Zagon”	11 000	—	—	—	

Zestawienie w tabeli 2 nie pozwala na wyciągnięcie wniosków, ponieważ jest ono niepełne. Można jednak przyjąć, że przeciętny nakład wahał się w granicach 10 000 egzemplarzy. Mniej więcej na jednakowym poziomie — ok. 4000 — utrzymywała się liczba stałych prenumeratorów. Po przewrocie majowym 1926 r., a głównie od marca 1927 r., wysokość nakładów pism NPCh wyraźnie zmalała¹⁰.

REDAKCJA

Politycznym kierownikiem i redaktorem naczelnym wszystkich wydawnictw NPCh był poseł Sylwester Wojewódzki. Jego to jest zasługą, iż prasa NPCh była redagowana przystępnie i żywo, że na bieżąco utrzymywany był kontakt z czytelnikami, że cechował ją stosunkowo wysoki poziom. Wojewódzki nie tylko określał charakter polityczny pisma, przyciągał ludzi pióra ze środowisk lewicowych, ale i sam często pisał. Zamieszczał przede wszystkim artykuły wstępne. Dozór nad administracją sprawował dr A. Fiderkiewicz¹¹, który także zamieszczał programowe artykuły.

Spośród członków KC NPCh najbliższą z Wojewódzkim współpracowali: poseł Stanisław Ballin i Stanisław Przybylski¹². Sekretarzem redakcji był Jan Suchanowski, on także wykonywał funkcje związane z administracją pisma. Z organem NPCh współpracowało wielu literatów i wy-

¹⁰ Centralne Archiwum Ministerstwa Spraw Wewnętrznych (CAMSW), Urz. Woj. Lublin, 227/239, k. 278. Np. „Uprawę” wydano w ilości 2000 egzemplarzy.

¹¹ Zob. pismo „Niezależny Oracz”, nr 3, z 11 X 1926, s. 6.

¹² A. Fiderkiewicz, „Dobre czasy”. Wspomnienia z lat 1922—1927, Warszawa 1958, s. 201, 276—277.

bitnych działaczy lewicowych¹³, wśród nich byli m. in.: Andrzej Stawar (Edward Janus), Lucjan Rudnicki (Kazimierz Lubiński), który należał do zespołów redagujących pismo¹⁴.

Z redakcją ściśle współpracował i współuczestniczył w wypracowywaniu kierunku politycznego pisma Jan Hempel — ówczesny członek Centralnego Wydziału Rolnego i tzw. łącznik pomiędzy NPCh i KPP. Zamieszczał on artykuły głównie pod pseudonimem Jan Wiślak i prawdopodobnie Jan Ksański. Artykuły nadsyłał także Tomasz Dąbal. Ustalono również, że z „Niezależnym Chłopem” współpracowali Stanisław Szczot, pracownik Sądu Najwyższego, członek NPCh i od 1925 r. członek KPP. Pisał on artykuły sygnowane SS, głównie o tematyce antywojennej, i dorywczo pomagał również w pracach redakcji¹⁵.

Czasopismo zasilali artykułami i informacjami członkowie Komitetu Centralnego NPCh, a zwłaszcza posłowie. Spoza grona posłów dość często pisali: Władysław Kowalski (Bartłomiej Zarychta), Jan Suchanowski, Stanisław Bilski, Michał Pankiewicz, Stanisław Przybyłowski, Feliks Lubieniecki, Kazimierz Józwiak (Kajota), Edward Baranowicz, Józef Filipczuk, Kazimierz Maj (M. Lemiesz), Bolesław Gałęza, Michał Grzywacz. Wiersze zamieszczał Wacław Gąsiorowski (Stach znad Sanu).

Przegląd tych nazwisk dowodzi, iż prasa NPCh skupiała ludzi o poglądach zdecydowanie lewicowych, byli to przede wszystkim członkowie NPCh. Z terenowych organizatorów partii nadsyłali korespondencje i artykuły: Antoni Grygierczyk (Stanisław Pałka) — Kieleckie, Andrzej Mucha — Krasnystawskie, J. B. Matejko — Szczuczyńskie. Niektórzy autorzy byli związani z ruchem komunistycznym, byli członkami KPP, jak Władysław Gomulka, E. Baranowicz, oraz wcześniej wymienieni już Hempel i Dąbal. Większość artykułów i korespondencji sygnowano kryptonimami i pseudonimami, które bardzo trudno rozszyfrować, a część w ogóle nie była podpisywana. Przy ich pisaniu w znacznym stopniu wykorzystywano materiały KPP czy też nawet Krestinternu¹⁶.

¹³ Zob. relację A. Fiderkiewicza, nagraną w Zakładzie Historii Partii na konferencji prasowej w dniu 22 X 1959 r.

¹⁴ Ankieta członka NPCh wypełniona przez L. Rudnickiego (w zbiorach autora).

¹⁵ Ankieta członka NPCh wypełniona przez Stanisława Szczota (w zbiorach autora).

¹⁶ W sprawozdaniu CWR KPP z początku 1925 r. czytamy, iż w „Walce Ludu” ukazał się artykuł tegoż Wydziału o robotnikach rolnych (AZHP przy KC PZPR, 158/XII—1925, t. 4, poz. 1). W innym sprawozdaniu CWR znajdujemy opinię: „Pismo [NPCh] jest całkowicie pod naszą kontrolą” (AZHP, 158/XII—1925, t. 4, poz. 2). W korespondencji przedstawicielstwa polskiego w KW MK do Sekretariatu Krajowego KPP także czytamy wzmiankę o tym, iż nadesłany zostanie projekt artykułu o reformie rolnej do „Walki Ludu” (AZHP, list Steina-Krajewskiego, z 5 III 1925, nr 76). W innym liście z 15 III 1925 Stein pisał, iż przesyła artykuł Dąbala do „Walki Ludu” z prośbą o wykorzystanie go (AZHP, jw.).

Redaktorzy odpowiedzialni organu NPCh zmieniali się bardzo często. Zmiany te odnotowuje poniżej zamieszczona tabela:

TABELA 3. ZESTAWIENIE REDAKTORÓW ODPOWIEDZIALNYCH, WYDAWCÓW I DRUKARŃ PISM NPCh

Tytuł	Redaktor odpowiedzialny	Wydawca	Drukarnia
„Wyzwolenie Ludu”	Józef Filipczuk	Sylwester Wojewódzki	Zakł. Drukarskie W. Piekarniaka, W-wa, ul. Ordy- nacka 33
„Walka Ludu”	Franciszek Litwin	brak	jw.
„Walka Ludowa”	Franciszek Litwin	„	„Lech”. S-ka z o. o., Koszykowa 33
„Walka Ludu”	Czesław Troja- nowski	Czesław Troja- nowski	jw. do nru 5, od nru 6 — S-ka Akc. Wy- dawniczo-Drukarska „Praca”, W-wa, ul. Kredytowa 2—4
„Walka Chłopska”	Czesław Troja- nowski	Czesław Troja- nowski	S-ka Akc. Wyd.-Druk. „Praca”
„Walka Wsi”	Konstanty Ballin	Konstanty Bal- lin	jw.
„Walka Oraczy”	Konstanty Ballin	Konstanty Bal- lin	„Iskra”. J. Grabski i S-ka, Szara 10
„Jednodniówka NPCh”	E. Janus (A. Sta- war)	E. Janus	jw.
„Walka Pracy”	Konstanty Ballin	brak	jw.
„Niezależny Chłop”	Helena Bylińska	dr A. Fiderkie- wicz	jw. do nru 32, od nru 33 — „Wielkopolska”, ul. Ogrodowa 10
„Niezależny Oracz”	Konstanty Ballin	dr A. Fiderkie- wicz	jw.
„Lemiesz”	Jan Suchanowski	Jan Suchanow- ski	jw.
„Zagon”	Stanisław Bilski	Stanisław Bil- ski	jw.
„Snop”	Helena Bylińska	Helena Byliń- ska	„Stołeczna”, W-wa, ul. Wolska 16
„Nasza Prawda”	Józef Łabuz	Józef Łabuz	Gronusia i Orłowskie- go, Kraków, ul. Sto- larska 6
„Uprawa”	Stanisław Ziaja	Stanisław Zia- ja	Zygmunt Jeleń, Tar- nów
„Sierp”	Bohdan de Nissau (Denizo)	B. Denizo	„Iskra”. J. Grabski i S-ka.
„Niezależny Chłop”	wydany nielegal- nie		

Tytuł	Redaktor odpowiedzialny	Wydawca	Drukarnia
„Bor'ba”	Helena Bylińska	Feliks Hołowacz	jw.
„Pachar”	Helena Bylińska	Feliks Hołowacz	jw.

Z tabeli wynika, iż funkcje te pełnili najczęściej działacze młodzieżowi, związani z NPCh, z SANML: Franciszek Litwin (przewodniczący tego Stowarzyszenia), Józef Filipczuk, Konstanty Ballin (brat posła Stanisława Ballina) i Helena Bylińska. Z krakowskiej Organizacji Niezależnej Młodzieży Ludowej „Orka” w końcowym okresie istnienia NPCh funkcje redaktorów odpowiedzialnych pełnili Stanisław Ziaja i Józef Łabuz.

Organ NPCh był drukowany w Warszawie, tylko jednodniówki wychodzące po delegalizacji starano się wydawać głównie na terenie b. Galicji¹⁷.

Z tabeli 3 wynika również, iż redakcja zmuszona była ciągle zmieniać drukarnie. Redakcja mieściła się w Warszawie (Rynek Starego Miasta 38 m. 4). Prace administracyjne wykonywała niewielka grupa osób¹⁸. Dorywczo pomagali w ekspediowaniu gazet członkowie „Orki”. Za artykuły redakcja w zasadzie nie płaciła honorariów, a prace związane z ekspedycją wykonywano za niską opłatą względnie bezpłatnie.

ROZPOWSZECHNIENIE PISM NPCh

Podstawy materialne prasy ludowej, a zwłaszcza NPCh, były skromne. Prasa NPCh cierpiała na stały brak funduszy. Sytuację tę pogarszały represje cenzury. Konfiskaty narażały redakcję na duże straty materialne. Kilkakrotne konfiskaty prowadziły najczęściej do likwidacji wydawnictwa¹⁹. Prasa NPCh była w tak trudnej sytuacji, że wezwania do czytelników o pomoc materialną zamieszczano prawie w każdym numerze. Dla zachęcenia drukowano nazwiska ofiarodawców. Pomocy materialnej zaczęła udzielać także KPP²⁰.

¹⁷ Na terenie b. Galicji władze terenowe miały opinię mniej bezwzględnych. Żywe były tam jeszcze tradycje swobód prasowych. „Naszą Prawdę” drukowano w Krakowie, „Uprawę” — w Tarnowie, „Sierp” — w Warszawie. Nielegalny „Niezależny Chłop” nie posiadał metryczki z miejscem druku.

¹⁸ A. Fiderkiewicz, *op. cit.*, s. 201, oraz ankieta członka NPCh wypełniona przez J. Kozieł-Kozłowską (w zbiorach autora).

¹⁹ Por. M. Pietrzak, *Reglamentacja wolności prasy w Polsce*, Warszawa 1963 s. 88.

²⁰ Archiwum Instytutu Marksizmu-Leninizmu przy KC KPZR (dalej AIML), list

NPCh przywiązywała dużą wagę do kolportażu wydawnictw. Na posiedzeniu KC NPCh 1 października 1925 r. dyskutowano nad usprawnieniem rozpowszechnienia wydawnictw partyjnych na wsi, ponieważ dotychczasowe wyniki w tej dziedzinie uznano za niewystarczające²¹. Redakcja wielokrotnie zwracała się do czytelników o popularyzowanie organu prasowego wśród chłopów.

System rozpowszechniania druków partii był scentralizowany. Redakcja pisma posiadała księgę adresową wszystkich prenumeratorów, w której znajdowało się ok. 30 000 adresów²². Czytelnicy zgłaszali swe zapotrzebowanie bezpośrednio do administracji pisma, która pobierała także opłatę za prenumeratę²³.

Poważne ilości prasy i druków ulotnych rozpowszechniali posłowie NPCh na wiecach i podczas większych zebrań organizacyjnych. W niektórych powiatach wydawnictwa NPCh rozprowadzali kolporterzy, którzy nierzadko byli członkami KPP, jak np. Jan Wróblewski z Płońska²⁴. Czynnym kolporterem i organizatorem był Bolesław Obielecki z gminy Lubiel z pow. włocławskiego²⁵. Podobnie było i w innych rejonach kraju. Paweł Ryczek z Lublina otrzymywał do rozpowszechnienia ok 2000 egzemplarzy „Niezależnego Chłopa”²⁶.

W okresie międzywojennym cechą pism chłopskich było to, że jeden egzemplarz czytało wiele osób. Powszechne było sąsiedzkie pożyczanie, a niejednokrotnie i zbiorowe czytanie. Stan ten wynikał z zacofania wsi — wielu chłopów nie umiało czytać, a ci, którzy znali sztukę czytania, nie zawsze potrafili wydobyć sens zawarty w artykułach. Odgrywał tak-

Dąbała do KW KPP i inne dokumenty z zespołu Międzynarodówki Chłopskiej (AZHP, Korespondencja Przedstawicielstwa Polskiego), list Steina-Krajewskiego z 5 III 1926, nr 76.

²¹ CAMSW, Kom. Woj. PP, Lublin, 89, k. 114.

²² AIML, Materiały Krestinternu. Sprawozdanie J. Hempla (Wolski) z 20 XI 1926 r. Księga adresowa prenumeratorów organu NPCh przejęła adresy PSL-„Wyzwolenia”, które przekazał F. Lubieniecki, gdy wstępował do NPCh.

²³ Niektóre koła podwarszawskie otrzymywały prasę bezpośrednio z redakcji, np. koło w Latowiczu pow. Mińsk Maz. (relacja ustna Aleksandra Stelmaszczyka z 1959 r.).

²⁴ Administracja pisma radziła swoim czytelnikom, by prenumerowali gazetę według dawnego systemu — zob. „Niezależny Chłop”, nr 3, z 10 I 1926, s. 8. CAMSW, Urz. Woj. Warszawskiego, 2, k. 62. Zob. stenogramy sejmowe, posiedzenie nr 258, z 11 XII 1925: „Interpelacja posła Sylwestra Wojewódzkiego i tow. z Niezależnej Partii Chłopskiej do Ministra Spraw Wewnętrznych w sprawie bezprawnego przetrzymania w areszcie Jana Wróblewskiego, zamieszkałego w Płońsku przy ul. Pułtuskiej w domu Frączka, oraz w sprawie terroryzowania”.

²⁵ Tygodniowo otrzymywał on 20 egz. „Lemieszka” i 1 egz. „Po wolność”. Kolportował prasę NPCh m.in. i wśród służby folwarcznej pow. włocławskiego i kutnowskiego, CAMSW, Urz. Woj. Warszawski, 2, k. 27 i 82.

²⁶ CAMSW, KW PP Lublin, 89, k. 59.

że rolę czynnik ekonomiczny — niektórych nie było stać na opłatę. Ten ostatni wzgląd decydował też zapewne o tym, iż sporą ilość nakładu NPCh wysyłała za darmo²⁷. Partia inicjowała zakładanie „Kół czytelników prasy NPCh”. Koła te kolektywnie prenumerowały odpowiednią ilość egzemplarzy, a na zebraniach wspólnie czytały i dyskutowały.

Zamieszczane w prasie NPCh listy chłopów potwierdzają, że członkowie partii na ogół chętnie zapoznawali się ze swym pismem. Sprawozdania administracji i policji również dowodzą, iż kolportaż wydawnictw NPCh był dość szeroko rozwinięty.

Pewna część nakładu organu NPCh rozprowadzana była wśród lewicowych robotników. Bernard Zaks na IV Konferencji KPP oceniał, że w drugiej połowie 1925 r. dziesięcioletni nakład pisma NPCh był rozpowszechniany w 6—7 tys. wśród chłopów i w 3 tys. pośród robotników²⁸. Poza Warszawą prasa NPCh była czytana przez robotników Zagłębia Dąbrowskiego, dochodziła do Będzina, Zawiercia, Chrzanowa²⁹. „Walka Ludu” docierała do robotników krakowskich³⁰.

Podstawowymi problemami poruszonymi w prasie NPCh były:

- 1) kwestia agrarna, a zwłaszcza problem reformy rolnej;
- 2) walka o sojusz i rząd robotniczo-chłopski;
- 3) dążenie do utrzymania swobód demokratycznych i legalności działania NPCh oraz przeciwstawianie się nagonce, zainicjowanej na szeroką skalę przez rządy pomajowe;
- 4) krytyczny stosunek do stronnictw ludowych, a głównie PSL—, „Wyzwolenie”;
- 5) pokazanie przemian zachodzących tak w kraju, jak i w świecie, a zwłaszcza w ZSRR.

Problematyka prasy NPCh ciągle się zmieniała wraz z organizacyjnym rozwojem partii i jej ideologicznym dojrzewaniem. Procesy te jednakże były poważnie hamowane przez restrykcje prasowe. Represje i szykany stosowane wobec NPCh znacznie zwęziły problematykę wydawnictw ukazujących się po przewrocie majowym. Podstawowym zagadnieniem stała się obrona przed groźącą groźbą delegalizacji, ale i tej kampanii enpechowcy nie mogli przeprowadzić w pełni.

²⁷ Dla przykładu „Walka Ludu” posiadała ok. 6 tys. bezpłatnych czytelników („Walka Chłopska”, nr 1, z 3 V 1925, s. 1—2).

²⁸ AZHP, 158/II-4, t. 5, k. 60. Protokoły IV Konferencji KPP. Wystąpienie Staucha Nerwowego.

²⁹ CAMSW, Urz. Woj. Krakowski, 4a, k. 54; AZHP, 279/II-2, Kom. Woj. PP Kielce. Wśród prenumeratorów z Chrzanowskiego przeważali górnicy. Czytali oni także młodzieżową „Orkę”.

³⁰ „Walka Wsi” nr 6, z 28 VI 1925, s. 12. Wiadomo także, iż robotnik z Wieruszowa pow. Wieluń otrzymywał do rozpowszechnienia 50 egz. „Walki Pracy” i rozdawał ją wśród robotników zatrudnionych przy budowie linii kolejowej (CAMSW, Komenda PP Wieluń, 3, k. 1).

NPCh została zdelegalizowana w dniu 21 marca 1927 r. reskryptem ministra spraw wewnętrznych F. Składkowskiego. Mimo to jakiś czas działała jeszcze nielegalnie, a następnie byli enpechowcy stali się współzałożycielami jej kontynuatorki — Zjednoczenia Lewicy Chłopskiej „Samopomoc” (1928—1931).

Mimo szykan i prześladowań NPCh w stosunkowo krótkim okresie czasu zdołała dotrzeć ze swym piśmem na wieś i pozyskać sporą liczbę czytelników. Świadczy to o tym, że jej wydawnictwa cieszyły się znacznym powodzeniem i odegrały rolę w organizowaniu i kształtowaniu poglądów politycznych rewolucyjnego nurtu ruchu ludowego. Dlatego też w stosunku do prasy NPCh rząd zastosował ostre represje.

Czasopisma wszystkich stronnictw ludowych miały charakter polityczny. Ich podstawowa funkcja sprowadzała się do szerokiego spopularyzowania założeń programowych stronnictwa i przekonania chłopów o słuszności taktyki określonego ugrupowania ludowego. Na zawartych w nich ocenach społecznych ciąży przede wszystkim piętno partyjności. Każde stronnictwo ludowe w swej propagandzie dążyło do zdobycia hegemonii w ruchu chłopskim. Stąd też obraz ich własnej działalności jest wyolbrzymiony. Odnosi się to także do pism NPCh.

Tematyka organów NPCh oscylowała wokół głównych problemów ówczesnej wsi — reform agrarnych, wokół stosunku do stronnictw ludowych i rządu. Przewodnią nicią wszystkich ważniejszych wystąpień prasowych NPCh było głoszenie potrzeby reformy rolnej i idei współdziałania robotniczo-chłopskiego. Prasa NPCh spełniła poważną rolę w wychowaniu całego szeregu działaczy chłopskich.